

Ik spiek, jij spiect, wij spieken

□ Harry Molkenboer en Dominique Sluijsmans

In de zomer van 2010 bracht de HEMA een site in de lucht waarop spiektips konden worden geplaatst. De site kreeg veel aandacht in de media en leidde tot ophef. Docenten werden door de Onderwijsraad opgeroepen kennis te nemen van alle spiektips. Moet spieken als fraude worden gezien of als iets onschuldigs? Want wie heeft nog nooit gespiect? En welke gevolgen heeft spieken?

De HEMA en spieken

In de zomer van 2010 heeft de HEMA op haar site ruimte gecreëerd om voor iedereen die dat wilde spiektips te plaatsen (<http://spieken.hema.nl/>). Een spiektip leverde een spieken op en een kans op 'mooie prijzen'. De spieken schrijft met onzichtbare inkt die met een *black-light* lampje op de pen zichtbaar wordt. Leerlingen reageerden massaal. Voordat de actie afliep was het aantal tips opgelopen tot 33.247. De HEMA kwam met de site massaal in het nieuws. Kranten, tv en nieuwssites publiceerden erover. Marketingtechnisch een goed geslaagde actie. Googlen op 'HEMA spieken' leverde in september 2010 78.700 reacties op, die niet allemaal positief waren: "HEMA zet kinderen aan tot spieken," "HEMA helpt leerlingen spieken, onderwijswereld boos," "Ophef over spiekwebsite HEMA" et cetera. De Algemene Onderwijsbond (AOB) adviseerde alle zeventigduizend aangesloten docenten de spiektips op de site van het warenhuis goed door te lezen. Hiermee konden docenten een schat aan informatie over de spiekstrategieën van studenten en leerlingen krijgen. Dat de HEMA-site zou aanzetten tot spieken is moeilijk te onderbouwen, spieken is immers van alle tijden

en hoort sinds het bestaan van toetsen tot het bijna natuurlijke gedrag van studenten. Iedereen heeft wel eens gespiect of dat in ieder geval van medeleerlingen gezien.

Voorbeelden van spiektips

Hoewel de meeste tips voor docenten en surveillanten wel bekend zijn, is een paar spiektips het vermelden waard. Het kan bijvoorbeeld geen kwaad om op pleisters te letten, die bij de student geen wondjes blijken te bedekken, maar aan de binnenzijde interessante informatie over de leerstof bevatten. Let ook goed op de onderkant van schoenen, kijk tussen de vingers van de studenten, bekijk de onderkant van gummen en de binnenkant van enkels die in open schoenen steken. Onder horloges, armbanden en rokjes schijnen vaak spiekbriefjes te zitten en er zijn truien te koop met gaten in de mouwen. Het laat zich raden dat die volgeschreven onderarmen bedekken. De achterzijde van een etiket van een drinkflesje biedt veel ruimte voor informatie die de student nodig denkt te hebben. Een horloge met tekst invoer is een voorbeeld van *high-tech* spieken waarvan waarschijnlijk niet elke docent het bestaan kent, laat staan de werking. Niet alle tips zijn gericht op het spieken en geven blijk van het feit dat sommige leerlingen hun examen serieus nemen: "Gewoon leren en niet spieken werkt het beste en je onthoudt het beter." Of deze: "Maak een spiekbriefje en leer dat uit je hoofd. De leraar zal nooit vragen om in je hoofd te kijken of je daar misschien een spiekbriefje hebt." Op de site staan ook video-tips. Een voor HEMA commercieel aardige is een fotocadeau in de vorm van een schooltas, natuurlijk bij HEMA te bestellen. De schooltas wordt bedrukt met tekst in verschillende kleuren en lettergroottes. Voor elk vak bestelt de student gewoon een schooltas met precies de tekst die hij nodig denkt te hebben tijdens het examen. Het is immers lastig te verbieden je schooltas naast je tafel te hebben liggen. De tips geven goed de creativiteit van de gemiddelde leerling weer. Veel verder dan dat komt de informatie op de site ook niet. Was het een onschuldige actie?

Spieken staat voor zelfbedrog en schone schijn

Spieken – Fraude – Bedrog

Spieken: 'het stiekem aantekeningen inzien, zijn boeken raadplegen wanneer dat verboden is (bij proefwerk of examen)'

Fraude: 'valsheid, bedrog (in administratie, geldelijk beheer en m.betr.t. de samenstelling van waren)'

Bedrog: 'het op arglistige wijze opwekken van onjuiste voorstellingen bij een andere, bedrieglijke handeling'

Bron: Van Dale, *Groot Woordenboek der Nederlandse Taal* (1999). 13de herziene uitgave. Utrecht: Van Dale Lexicografie

Spieken 'is een activiteit die leerlingen uit kunnen voeren tijdens een schriftelijke overhoring, een proefwerk of een examen.'

Fraude 'is een vorm van bedrog; de zaken worden anders voorgesteld dan ze zijn, door op papier of digitaal een onjuiste weergave te geven van de werkelijkheid.' Er is geen duidelijke definitie van fraude. Het begrip als zodanig komt niet voor in het Nederlandse Wetboek van Strafrecht. Kenmerkende elementen die aanwezig moeten zijn om van fraude te spreken zijn:

- Het gaat om opzettelijk handelen
- Er wordt een misleidende voorstelling van zaken gegeven
- Er is het oogmerk economisch voordeel te behalen
- Er is een benadeelde
- Er is sprake van onrechtmatig of onwettig handelen'

'Bij *bedrog* wordt iemand tot een bepaalde rechtshandeling bewogen door een *opzettelijk onjuiste mededeling* (het vertellen van onwaarheden/leugens), *opzettelijke verzwijging* (iets belangrijks niet mededelen, wat men juist verplicht was mede te delen) of een *andere kunstgreep* (bijvoorbeeld het opgeven van een valse naam, een vals adres, het vervalsen van stukken en zich in een valse hoedanigheid presenteren).'

Bron: Wikipedia

Sympathie voor spieken?

Fraude op het gebied van examinering staat steeds vaker op de agenda binnen het onderwijs en bij politie en justitie. In de media en in *EXAMENS* is de laatste paar jaar vaker dan voorheen over examen- en diploma-fraude gepubliceerd. Bij de betekenissen van spieken (zie kader) komen begrippen als fraude en bedrog niet voor, maar bedrog en fraude sluiten wel spieken in. Examenreglementen zijn ook duidelijk over de niet mis te verstane gevolgen van spieken.

Spieken bestaat al sinds er wordt geëxamineerd en lijkt onuitroeibaar. Wellicht heeft spieken daardoor iets vanzelfsprekends en zelfs iets 'sportiefs'. Als een docent afkeurend over spieken spreekt, krijgt hij de vraag of hij nooit gespiekt heeft (vanzelfsprekendheid). Als hij met 'nee' antwoordt en dat niet als een leugentje wordt opgevat, zijn er twee mogelijkheden: hij was zo goed dat hij niet behoefde te spieken of hij was te bang om te spieken. Als hij met 'ja' antwoordt dan rechtvaardigt hij het spieken. Een docent kan het maar beter niet over

spieken hebben, dat is veel te bedreigend (Verhoeven, 1980).

Een met spieken gehaald examen meet niet wat het moet meten, namelijk de kennis en/of kunde van de geleerde stof. De spiekende leerling weet dit, maar laat het zo. Voor de leerling is het belang om te slagen groter dan het bezwaar dat het slagen door het spieken mogelijk onterecht is. Leerlingen hebben op dat moment nog geen boodschap aan hun verantwoordelijkheid voor hun toekomst. Zij beseffen onvoldoende dat hun toekomstig succes alleen te bereiken zal zijn als ze aan de minimale eisen van de cesuur (slag/zakgrens) voldoen.

Tractaat over het spieken

Met de vraag hoe leerlingen tegenover spieken staan, komt de morele kant van het spieken in beeld. In een van de weinige Nederlandse boeken over spieken (Verhoeven, 1980) vormt dit morele aspect het hoofdthema. Hoewel het boek al dik dertig jaar gelden verscheen,

Spieken ondermijnt de betrouwbaarheid van het examen

is een aantal essentiële gedachten nog steeds van toepassing.

Verhoeven stelt dat de leerling niet zou moeten spieken, omdat spieken onderwijskundig verwerpelijk is en staat voor zelfbedrog en schone schijn. Kennis komt niet meer uit het hart en hoofd van de gedreven leerling, maar wordt als het ware van buiten en snel ingekocht. Als voorbeeld geeft hij het mondeling examen Nederlands waarvoor een leerling met een vlotte babbel destijds kon slagen zonder alle boeken van de literatuurlijst te hebben gelezen, mits hij veel samenvattingen en een paar films over de boeken had gezien. Overigens vindt Verhoeven dat het onderwijssysteem zelf de veroorzaker is van het snel inkopen van kennis. Volgens hem leidt het geïnstitutionaliseerde schoolse onderwijs met een leerplicht en een diplomadwang tot een klimaat waarin de leerling met ijverig van buiten leren, lusteloos imiteren, spieken en andere vormen van minimalisering het snelst succesvol is. Intrinsieke motivering van de leerling is weggeorganiseerd. Leerlingen spieken minder voor vakken die ze zelf hebben gekozen en waarvan ze het belang inzien en meer voor vakken die ze als overbodig beschouwen. Verhoeven wijdt breed uit over interesse: geïnteresseerde docenten en leerlingen willen hun kennis etaleren. Geïnteresseerde leerlingen leren vanuit een intrinsieke motivatie, zij willen kennis verwerven en denken niet aan spieken. Vanuit die interesse komt het individu tot ontwikkeling. Het schoolse systeem waarin de masaliteit regeert, ontnemt de leerlingen de individualiteit. Als deel van een collectief passen zij zich aan bij de middelmaat waarin afwijken van de groepscode vrijwel onmogelijk is. Dat blijkt bijvoorbeeld als zij een anonieme enquête moeten invullen. Leerlingen op een middelbare school spieken dan om te voorkomen dat ze afwijken van wat daar de norm is.

De ernst van spieken

De vraag is hoe ernstig spieken is. Betrapte leerlingen zullen de sanctie accepteren, in de meeste gevallen een zware onvoldoende. Hiermee erkennen zij dat een regel is overtreden. Of zij en hun omgeving dit als fraude ervaren is de vraag. De belangrijkste reden dat de regel niet mag worden overtreden, is dat het examen niet meet wat het wil meten, namelijk de eigen kennis en/of kunde van de leerling. De leerling mag zich

niet anders voordoen dan hij of zij in werkelijkheid is. Het blijft ook de vraag of het spiekbriefje nu wel of niet nodig was om tot het goede antwoord te komen. Er zijn voorbeelden van leerlingen die vanwege spieken een één kregen, maar die zonder spieken geslaagd zouden zijn. Maar spieken blijft oneerlijk naar andere leerlingen toe, die wel hebben gestudeerd om aan te tonen dat ze de leerstof beheersen.

Toetstechnisch én onderwijskundig gezien is spieken zorgelijk. Dat het examen niet meet wat het moet meten, ondermijnt niet alleen de examinering maar ook het onderwijs. Schijnbaar aangetoonde kennis en vaardigheden zijn geen onderdeel van de persoon geworden. Maatschappelijk gezien hangt het af wat de gevolgen zijn van een diploma op basis van een bij elkaar gespiekt examen. Bij hoog risicovolle beroepen zoals piloten en artsen of voor beroepen waarin veiligheid in het geding is, is spieken maatschappelijk onaanvaardbaar. Als dat gebeurt, wordt het zwaar bestraft, maar in andere gevallen wordt er minder strikt over gedacht. Als leerlingen spieken bij een vak dat zij niet meer nodig zullen hebben in de vervolgstudie, kan het hen (en vele anderen?) weinig schelen hoe ze aan een goed resultaat komen. Het gaat uitsluitend om het papiertje om verder te mogen gaan.

Dat met spieken een overtreding wordt begaan is duidelijk, de afgesproken regel wordt overtreden. Of spieken ook fraude is, wordt verschillend beleefd. Hierbij speelt de afweging van de gevolgen een rol. Daarmee staat echter de deur open naar persoonlijke interpretaties over spieken.

Om duidelijk te blijven moet elke vorm van spieken worden opgevat als fraude. Ook voor de leerling die spiekt bij dat ene vak dat hij of zij alleen nodig heeft om voor het hele examen te slagen. Het kan en mag niet zo zijn dat kennis door spieken goedkoop en snel kan worden ingekocht.

Spieken als toetsontwikkelaspect

Komt spieken meer voor bij kennistoetsen en minder bij praktische toetsen? Het antwoord lijkt 'ja' te zijn. Bijvoorbeeld in een simulator waarin een piloot onder tijdsdruk een noodsituatie tot een goede oplossing moet brengen, kan hij moeilijk spieken. Er is dus een verband tussen spieken en toetsvormen, een aspect dat bij toetsconstructie nauwelijks aandacht krijgt. Vaak

Met spieken wordt een overtreding begaan

worden wel twee varianten van hetzelfde schriftelijk examen gemaakt om spieken lastiger te maken of worden bij digitale examens vragen *at random* getrokken op basis van bijvoorbeeld een gestratificeerde toetsmatrijs. Maar bij praktische examens wordt soms uit een beperkt aantal opdrachten een keuze gemaakt. Leerlingen beperken zich tot het trainen van die situaties. Velen ervaren dit niet als spieken en de leerling heeft ook niet gespiekt, maar is het eigenlijk niet hetzelfde als spieken? Onderwijs is overbodig geworden en schijnbaar aangetoonde kennis en vaardigheden zijn geen onderdeel van de persoon geworden. De betrouwbaarheid van het examen is in het geding.

Spieken hoger op de agenda

Opmerkelijk is dat er, zo blijkt uit een korte belronde naar enkele scholen, weinig tot geen richtlijnen omtrent spieken voor surveillanten bestaan (er zijn gelukkig wel uitzonderingen). De tips op de HEMA-site bevatten voornamelijk spiektips die surveillanten wel kennen. Maar *high-tech* spieken zal toenemen. Met alleen surveilleren redden scholen het dan niet meer. Het wordt tijd dat scholen structureel gaan werken aan het voorkomen van die vormen van spieken. Horloges blijken al beeld- en communicatie-instrumenten te zijn waarmee de examenvragen te lezen zijn die dan vervolgens door deskundigen van buiten worden beantwoord. Het wordt tijd om spieken de oorlog te verklaren.

Dus: hoe maken we spieken *21st-century proof*?

Daarbij kan enerzijds worden gedacht aan de korte termijnoplossing zoals het niet meer toestaan van zelf meegenomen tassen, flesjes, pennen, potloden, linialen, gummen, mobieltjes, rekenmachines, horloges, ipods, mp-3 spelers en dergelijke. De eerste scholen met 'kledingvoorschriften' voor examens, met door de school beschikbaar gestelde schone gummen, rekenmachines en kladpapier, bestaan al. Op de langere termijn moet echter ook worden geïnvesteerd in maatregelen die leerlingen bewuster maken van hun eigen verantwoordelijkheid en de consequenties van spieken voor hun loopbaan. Een bijgestelde visie op de functie van toetsen kan hierbij zinvol zijn (Sluijsmans, 2010).

Literatuur

Sluijsmans, D.M.A. (2010). Beoordelen met het oog op de toekomst. *EXAMENS* 7(1), 5-9.
Verhoeven, C.W.M. (1980). *Tractaat over het spieken. Het onderwijs als producent van schijn*. Baarn: Amboboeken.

□ Mw. dr. D.M.A. Sluijsmans is Lector 'Duurzaam beoordelen in vraaggestuurd leren' aan de Hogeschool Arnhem Nijmegen. De heer ing. H.F.A.M. Molkenboer is redacteur van *EXAMENS*. E-mail: dominique.sluijsmans@han.nl.

Ook de EVC procedures van het

zijn beoordeeld door de

